

УДК 178.14

КАТЕРИНА ОЛІЙНИК

м. Хмельницький

orxideja68@rambler.ru

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглянуто питання використання інтерактивних технологій в навчальному процесі майбутніх працівників соціальної сфери. Виявлено популярні інтерактивні методи: робота в малих групах, дискусія, дебати, «круглий стіл», «мозковий штурм», аналіз конкретних ситуацій («кейс-стаді»), евристична бесіда, ситуаційні задачі різного роду, тренінги, рольові та ділові ігри, ігрове проектування (або управління проектами), ігри тренувального характеру (ігри-вправи), ігри-імітації. Акцентовано увагу на використанні активних методів навчання, що дають змогу змінити характер лекційних занять, зокрема: лекція-бесіда, проблемна лекція, лекція з використанням зворотнього зв'язку, лекція-прес-конференція, лекція із заздалегідь запланованими помилками.

Ключові слова: інтерактивні технології навчання, інтерактивні методи навчання, традиційне навчання, інтеграція інноваційних методів навчання, соціальні працівники.

Фахова підготовка майбутніх соціальних працівників сьогодні вимагає оптимізації, підґрунтям якої мають стати педагогічні інновації, що передбачають активну міжособистісну взаємодію учасників педагогічного процесу. Адже соціальна робота як практична діяльність серед різних верств і груп населення належить до тої категорії професій, що потребують від фахівців сформованих умінь конструювати ефективну міжособистісну взаємодію на рівні «соціальний працівник – клієнт». Саме тому актуальною є проблема використання у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників інноваційних педагогічних технологій, до яких відносяться й інтерактивні, як технологій співпраці.

Різні аспекти впровадження інноваційних освітніх технологій у навчальний процес вищої школи є предметом дослідження багатьох науковців. Так, технології колективної і групової роботи студентів як засобу розвитку окремої особистості досліджували Г. Границька, М. Гузик, Б. Щедровський; комунікативно-діалогову технологію – Д. Вількеєв, Г. Кудрявцев; загальнодидактичні особливості застосування інтерактивних технологій обґрунтовано І. Дичківською, С. Кашлев, О. Пометун, Л. Пироженко; окремі питання використання інтерактивних технологій у навчальному процесі вищої школи – Л. Ампілогова, О. Єльнікова, М. Кадемія, Ю. Колісник-Гуменюк, О. Ко-

мар, О. Копіца, І. Лов'янова, А. Мальцев, В. Мельник, О. Павлик, Л. Павлова, О. Пехота, М. Скрипник, Н. Суворова; ефективність використання інтерактивних методів навчання в підготовці майбутніх соціальних працівників і педагогів – І. Богданова, О. Біла, Р. Вайнола, Н. Кабаченко, Н. Карпенко, І. Мельничук, О. Полякова, Т. Сила, С. Сисоєва, Р. Чубук.

Однак аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої актуальним питанням підготовки фахівців соціальної сфери в умовах системи вищої освіти, показав відсутність чіткої концепції щодо підготовки соціальних працівників і педагогів та наявність суперечностей між процесами перебудови вищої школи на основі сучасних вимог якості професійної підготовки і недостатньою розробкою змісту, дидактичних моделей і технологій навчання майбутніх працівників соціальної служби, та між домінуванням традиційних методів і форм підготовки студентів і творчим характером педагогічної діяльності. Тому темою статті є розглянути використання інтерактивних технологій в навчальному процесі майбутніх працівників соціальної сфери.

Роль інтерактивних методів навчання у процесі педагогічної взаємодії вчені та педагоги-практики визначають по-різному: одні бачать в них панацею, що вирішує всі проблеми процесу навчання, інші – суттєве допов-

нення до системи методів навчання, що використовуються в сучасній традиційній освіті, а хтось – інструмент, який дає можливість значно урізноманітнити достатньо однотипну форму пізнання оточуючої дійсності.

Кожний із перелічених підходів до визначення ролі інтерактивних методів має право на існування. Адже інтерактивні методи навчання дозволяють не тільки оптимально враховувати навчальні потреби людини, а й створювати умови для постійного, систематичного аналізу власних дій. Завдяки інтерактивному навчанню можна уникнути появи у свідомості шаблонів, стереотипів у ставленні до професійної діяльності. Вони ґрунтуються на діяльності учасників та груповій взаємодії та необхідні для того, щоб порушити монотонність і пожвавити навчальні заняття, сприяти формуванню партнерських відносин, розвивати співпрацю, творчість, забезпечити орієнтацію навчання на практичну професійну діяльність [3].

Якщо проаналізувати критерії компетентності та функції соціального працівника, то однією із рольових моделей, яка використовується у практиці соціальної роботи, є тренер/вчитель соціальних навичок. Фокус таких практичних ролей зосереджено «на людині», саме тому, як зазначає Н. Бондаренко, соціальні працівники виступають головним чином як фасилітатори або заохочувачі. У ролі фасилітатора соціальний працівник працює переважно як такий, що полегшує взаємодію клієнта із соціальним оточенням. Виконання цієї ролі передбачає надання допомоги соціальним працівником окремим індивідам або групам виразити свої потреби, ідентифікувати/з'ясувати свої проблеми, розробити та застосувати стратегії їх вирішення [8]. Тому майбутніх соціальних працівників необхідно навчати не тільки розбиратися в індивідуальній психології клієнтів, але й розвивати у підопічних активність і самостійність, що є показником професійного успіху фахівця соціальної роботи. Тобто, соціальний працівник має оволодіти навичками міжособистісної взаємодії ще в період навчання у вищій школі, чому й сприяє інтерактивне навчання.

Найбільш популярними інтерактивними методами, що розглядаються в науково-педа-

гогічних дослідженнях, є: робота в малих групах, дискусія, дебати, «круглий стіл», «мозковий штурм», аналіз конкретних ситуацій («кейс-стаді»), евристична бесіда, ситуаційні задачі різного роду, тренінги, рольові та ділові ігри, ігрове проектування (або управління проектами), ігри тренувального характеру (ігри-вправи), ігри-імітації. Але переважно вони пристосовані для використання в межах практичних занять, причому виникають певні проблеми в їх застосуванні. Так, наприклад, чимала потреба виникає під час проведення подібних методів у необхідності використання широкої палітри технічних засобів навчання (ТЗН), до яких належать: різноманітні модераційні (коркові, магнітні) дошки, фліп-чарти зі змінними блокнотами, відеозасоби (відеокамери, відеопрогравачі та телевізори), аудіо-засоби (лінгафонне обладнання та для синхронного перекладу), комп'ютерна та мультимедійна техніка тощо [2], а навчальних аудиторій, укомплектованих такими ТЗН, у вітчизняних навчальних закладах ще недостатньо.

Тобто, впровадження наведених інтерактивних методів на практиці подається в звичайних лекційних й практичних заняттях, що інколи перериваються епізодичними вкрапленнями інноваційних форм і не мають систематичного характеру. Таке навчання не формує у майбутніх фахівцях соціальної сфери потрібних умінь і навичок. А значить, необхідно звернути увагу на ті методи, які дозволяють інтеграцію інтерактивності у традиційні форми навчання.

Сьогодні лекція – найбільш часто вживана форма навчання, під час якої викладач повідомляє майбутнім соціальним працівникам максимальну кількість інформації в обмежений період часу, використання активних методів навчання дає змогу змінити характер лекційних занять. Методом активізації є найпростіша дискусія, питання та відповіді після чи в ході прочитаної лекції. Необхідність у формулюванні питання вимагає розуміння змісту, перетворення його на власну мову та спосіб розуміння. Проте активність в інтерактивному навчанні може і повинна йти глибше. У ньому має знайти своє місце мистецтво аргументації, пошуку істини, самостійного

розв'язання проблеми, подолання труднощів у розумінні, прагнення до перманентної самоосвіти. Всі інтерактивні методи, в кінцевому рахунку, повинні служити прагненню до самостійного розв'язання проблеми, засвоєння знань, тренування вмінь та формування особистісної позиції [9].

У процесі підготовки майбутніх соціальних працівників на лекціях, на наш погляд, можуть бути використані такі методичні засоби інтерактивних технологій: лекція-бесіда, проблемна лекція, лекція з використанням зворотнього зв'язку, лекція-прес-конференція, лекція із заздалегідь запланованими помилками.

Лекція-бесіда є найбільш поширеною і простою формою активного залучення студентів до навчального процесу за допомогою постановки запитань, що носять не контролюючий, а інформаційний характер, тобто спрямовуються на визначення рівня поінформованості студентів з матеріалом лекції, готовності до сприйняття нового матеріалу, актуалізації знань, необхідних для його розуміння. Так, одним з інтерактивних методів, що можуть бути використані на лекції-бесіді, є сократична бесіда, тобто постановка викладачем певної логічної послідовності запитань, яка потребує від студента не готових відповідей, а аналізу певних явищ і фактів і висловлювання власних поглядів. Це дає змогу виявити певні прогалини у знаннях студентів [5].

Актуальність використання *проблемних лекцій* ґрунтується на основних умовах успішного навчання (проблемність навчального матеріалу, активність студента, зв'язок навчання з практикою). Проблемність лекції досягається послідовним створенням проблемної ситуації певної трудности, для подолання котрої студентам недостатньо наявних знань, а тому мотивується посилення навчально-пізнавальної активності з метою отримання нових знань, що становлять інтерес для майбутньої професійної діяльності. Методичними особливостями проблемної лекції є проблемний виклад матеріалу, евристична бесіда, проблемні демонстрації, мисленнєвий проблемний експеримент, проблемні завдання та їх вирішення тощо. Студенти виконують такі дії, як вибір, порівняння, співстав-

лення, усунення неузгодженості, прийняття рішення, встановлення зв'язку, здійснення пошуку, дослідження [7].

На *лекції з використанням техніки зворотнього зв'язку* можуть використовуватися елементи програмованого навчання. Наприклад, поетапний програмований контроль після певного розділу лекції дає змогу викладачу визначити рівень засвоєння нового матеріалу студентами і доцільність переходу до наступного розділу. Іншими засобами інтерактивних технологій на таких лекціях є методи «Заверши фразу», «Хвилина говоріння» [6].

Лекція-прес-конференція проводиться викладачем разом з певними фахівцями соціальної сфери за наперед визначеними проблемами для обговорення. Під час такої лекції запрошені гості відповідають на заздалегідь підготовлені студентами запитання стосовно теми лекційного матеріалу і профілю своєї роботи [5].

На *лекції із заздалегідь запланованими помилками* викладач закладає в зміст матеріалу, що подається, певні помилки змістового, методичного і поведінкового характеру, а завдання студентів полягає в їх виявленні, занотуванні та обговоренні в кінці заняття. Такі лекції носять емоційний характер, сприяють створенню атмосфери довірливості та співпраці викладача і студентів, що значно підвищує мотивацію слухачів до навчального предмету [1].

Слід враховувати, що використання інтерактивних методів не повинно стати самоціллю. Їх потрібно поєднувати зі змістом, потрібно мати повне усвідомлення того, яку користь матимуть учасники, та як її реалізувати. На підготовку до занять із застосуванням інтерактивних методів необхідно значно більше часу, ніж у випадку традиційної лекції.

Ще одна традиційна форма навчання у вищій школі – це семінари, основною метою яких є активізація студентів до самостійного набуття знань, умінь і навичок, оволодіння методами аналізу явищ і проблем, сприяння поглибленому засвоєнню майбутніми фахівцями складніших питань навчального курсу, спонукання студентів до колективного творчого обговорення матеріалу. Тобто, за своїм змістом семінарські заняття близькі до інтерактивна

діалогічна взаємодія, а використання методичних засобів інтерактивних технологій на них (у формі дискусії, групового дослідження, взаємонавчання) підсилює ефективність навчальної діяльності. Семінарське заняття – це спільне виокремлення певної навчальної проблеми та пошук варіантів її розв'язання. Учасники цього процесу аналізують проблему, виявляють причинно-наслідкові зв'язки, висувують можливі шляхи її вирішення та обирають з них найбільш ефективні й оптимальні, відповідають на запитання і дискутують. Отже, семінар є творчим поєднанням бесіди і дискусії на більш високому методичному, науковому і теоретичному рівні, що передбачає відповідну підготовленість студентів.

До семінарів з застосуванням інтерактивних методів навчання, що використовуються при підготовці майбутніх соціальних працівників, ми можемо виокремити: семінар-дискусія, семінар-дослідження, семінар-взаємонавчання [4]. *Семінар-дискусія* передбачає підтримання діалогічного спілкування студентів, під час якого відбувається формування практичного досвіду обговорення та розв'язання теоретичних проблем, теоретико-практичного мислення майбутнього фахівця. *Семінар-дослідження*, котрий можна використовувати для аналізу актуальних теоретичних і практичних проблем, дозволяє застосування ігрових методик, тренінгів для розвитку методологічного мислення та навичок і вмінь продуктивної розумової діяльності. *Семінар-взаємонавчання* дає можливість розкрити творчий і навчально-пізнавальний потенціал студентів, котрі при підготовці до нього самостійно вивчають певні аспекти соціальної роботи, оформляючи свої напрацювання, висновки, рекомендації у вигляді портфоліо, та пояснюють їх співгрупникам на занятті.

Отже, інтерактивні методи навчання дозволяють інтеграцію у традиційні форми

навчальної діяльності, зберігаючи при цьому свою ефективність як у вдосконаленні процесу фахової освіти студентів та кращому засвоєнню теоретичного програмового матеріалу, так й загальному розвитку майбутніх працівників соціальних служб, наданні кожному з них оптимальних можливостей для особистісного становлення і розвитку в плані самовизначення, самореалізації та формування професійної культури.

Подальші наші дослідження будуть присвячені відбору найбільш ефективних інтерактивних методів при вивченні дисциплін «Соціальна робота в сфері дозвілля» та «Основи професійної етики та спілкування в соціальній роботі».

Список використаних джерел

1. Інтерактивні методи навчання: Досвід впровадження / за ред. В. Д. Шарко. — Херсон : Олді-Плюс, 2000. — 210 с.
2. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / за заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. — Щecin : Вид-во WSAP, 2005. — 170 с.
3. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Наук.-метод. посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. — К. : Вид-во А.С.К., 2004. — 192 с.
4. Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения / Сергей Семенович Кашлев. — Мн. : Белорусский верасень, 2005. — 196 с.
5. Мельничук І. М. Засоби інтерактивних технологій у традиційному навчанні соціальних працівників у вищій школі / Ірина Миколаївна Мельничук // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. класич. приват. ун-т. — Запоріжжя, 2009. — С. 284—291.
6. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія / Ірина Миколаївна Мельничук. — Тернопіль : Економічна думка, 2010. — 326 с.
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2-х т. / Герман Константинович Селевко. — М. : НИИ школьных технологий, 2006. — Т. 1. — 816 с.
8. Соціальна робота: в 3-х ч. / Н. Б. Бондаренко, І. М. Грига, Н. В. Кабаченко та ін. ; за ред. Т. Семігіної та І. Григи. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. — 178 с.
9. Софій Н. З. Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. — К. : Крок за кроком, 2004. — 128 с.

EKATERINA OLEYNIK
Khmelnitsky

THE USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS

In the article it states about the use of interactive technologies in the educational process of future social workers. The following popular interactive methods were discovered: work in small groups, discussion, debate, «round table», brainstorming, case study, heuristic conversation, various kinds of situational

problems, trainings, role and business games, gaming projection (or project management), training games (games-exercises), simulation games. The attention in the article is focused on the use of active learning methods, which give the opportunity of changing the lectures manner, namely: lecture-discussion, problem lecture, lecture with the use of feedback, press conference lecture, lecture with planned mistakes.

Key words: interactive learning technologies, interactive methods of training, traditional training, integration of innovative teaching methods, social workers.

ЕКАТЕРИНА ОЛЕЙНИК

г. Хмельницький

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

В статье рассмотрены вопросы использования интерактивных технологий в учебном процессе будущих работников социальной сферы. Выявлено популярные интерактивные методы: работа в малых группах, дискуссия, дебаты, «круглый стол», «мозговой штурм», анализ конкретных ситуаций («кейс-стади»), эвристическая беседа, ситуационные задачи разного рода, тренинги, ролевые и деловые игры, игровое проектирование (или управление проектами), игры тренировочного характера (игры-упражнения), игры-имитации. Акцентировано внимание на использование активных методов обучения, что позволяет изменить характер лекционных занятий, в частности: лекция-беседа, проблемная лекция, лекция с использованием обратной связи, лекция-пресс-конференция, лекция с заранее запланированными ошибками.

Ключевые слова: интерактивные технологии обучения, интерактивные методы обучения, традиционное обучение, интеграция инновационных методов обучения, социальные работники.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2016